

Ana Cukijati

Nova Gorica

UDK 821.163.6.09 Pajk P.

Spodbude literarnega ustvarjanja Pavline Pajk

Pavlina Pajk, rojena Doljak, velja za prvo damo slovenskega ženskega romana in povesti. Italijanščina je bil njen pogovorni jezik vse do petnajstega leta, ko je manjši primorski kraj Solkan v bližini Gorice postal njena domovina, slovenščina njen materni jezik, solkanska čitalnica pomembno kulturno okolje, s spodbudami Matije Doljaka in Karla Lavriča pa je začela z avtorskim pesnjenjem. Na začetek njene literarne poti sta vplivala predvsem jezikovni in kulturni položaj solkanškega in goriškega okolja, politični vpliv je bil zgolj posreden.

Pavlina Pajk, née Doljak, is the first lady of Slovene women's novels and tales. Her everyday language until the age of 15 was Italian, but when the small seaside settlement of Solkan near Gorica became her home, Slovene her first language and the Solkan reading room an important cultural environment, and she was encouraged by Matija Doljak and Karel Lavrič, she started to write. Her initial literary steps were influenced above all by the linguistic and cultural environment in Solkan and the Gorica area, whereas any political influence was only indirect.

Uvod

V raziskavi z naslovom *Spodbude literarnega ustvarjanja Pavline Pajk*¹ so bili raziskani dejavniki, ki so vplivali na začetek literarne poti ene izmed prvih slovenskih pesnic in pisateljic, Pavline Pajk (1854–1901). Bila je osrednje ime slovenskega ženskega pisanja v drugi polovici 19. stol., vendar smo se v raziskavi oddaljili od njenih literarnih del, ki so bila že večkrat predmet različnih literarnih vrednotenj, in raje raziskali tiste dejavnike, ki so pozitivno in pomembno vplivali na začetek ustvarjanja njene literature.

Pri iskanju in opisovanju različnih vplivov na začetek literarne poti Pavline Pajk smo se omejili na obdobje, ki je pomembno vplivalo na začetek njenega slovstvenega udejstvovanja, časovno omejenega z letnicama 1866 in 1876. Določili smo hipotezo, da je na začetek literarne poti Pavline Pajk vplival jezikovni, kulturni in politični položaj okolij, v katerih je odraščala. S tem smo odkrivali in raziskovali podatke, s katerimi se ni doslej še nihče podrobneje ukvarjal. Uporabljena je bila interdisciplinarna metoda, ki je bila v osnovi literarnozgodovinska, delno pa tudi sociolingvistična, saj so v ospredju raziskave prav družbeni vidiki, ki so pomembno vplivali na začetek literarne kariere Pavline Pajk.

Ženska literatura

Ženska literatura (čigar avtorice so ženske, glavni literarni lik zaseda ženska predstavnica, delo pa je namenjeno predvsem ženskim bralkam) je dolgo veljala za manjvredno, nepopolno, trivialno,

¹ Raziskava je daljši povzetek diplomskega dela z naslovom *Spodbude literarnega ustvarjanja Pavline Pajk*, nastalega pod mentorstvom red. prof. Igorja Saksida in izr. prof. Vesne Mikolič na Oddelku za slovenistiko Fakultete za humanistične študije Koper Univerze na Primorskem v študijskem letu 2008/2009.

lahko in »plažno«, te oznake pa je dobila na podlagi uporabljenega nedovršenega jezika in izbrane vsebine, ki naj bi bila vse prej kot zahtevna in premišljeno nanizana. Preden so se z omenjenim pojmom začeli ukvarjati pri nas, so temu »problemu« veliko pozornosti posvečale številne evropske feministične literarne teoretičarke. Njihove ugotovitve so spodbudile tudi slovenske teoretike, da so se spopadli s pomenom pojma ženska literatura in ga skušali pripisati našim avtoricam. Preden pa so se prve slovenske avtorice začele uveljavljati med številnimi moškimi stanovskimi kolegi, so se morale uspešno vključiti v javno življenje, ki jim v začetku 19. stol. ni bilo preveč naklonjeno. Razmere so se izboljšale šele po revolucionarnem letu 1848, ki je prineslo spremembe na različnih področjih, zlasti političnih, kulturnih in jezikovnih, ki so skupaj tvorila slovensko narodno zavest. Tako so se pri nas prve ženske pesnice in pisateljice (Fany Hausmann, Luiza Pesjakova, Josipina Turnograjska, Pavlina Pajk) pojavile v drugi polovici 19. stol., ko smo lahko začeli govoriti o slovenski ženski književnosti. Svoje literarne stvaritve so objavljale v slovenskih časopisih, ob koncu 19. stol. pa se je na naših tleh že oblikovalo žensko časnikarstvo.

Pavlina Pajk (1854–1901)²

Jezikovni, kulturni in politični položaj okolij, v katerih je Pavlina Pajk odraščala in postajala literarno dejavna, je osrednja tema naše raziskave. To je bilo v času čitalniškega gibanja v drugi polovici 19. stol. na obrobju slovenskega kulturnega prostora v slovensko-italijanskem obmejnem pasu. Ob tem odkrivamo vplive na začetek njene literarne poti. Ti so bili jezikovni, saj se je rodila (v mestu Pavia) v Italiji, kjer je živela do svojega šestega leta, ko je zaradi smrti obeh staršev prišla živeti k stricu Matiji Doljaku v Solkan pri Gorici. Iz italijanskega okolja se je preselila v slovenski jezikovni prostor. Ob tem je zamenjala tudi kulturno in politično okolje, ki sta druga dva pomembna dejavnika vpliva na njeno literarno ustvarjanje. Slovensko se je na skrivnem začela učiti šele pri šestnajstih letih, ko so v Doljakovo hišo zahajali zavedni slovenski izobraženci. Postala je aktivna članica tako v solkanski kot goriški čitalnici v vlogi igralka in deklamatorke. Svojo prvo objavo je doživela pri devetnajstih letih, 19. junija 1873, ko je v časopisu *Soča*, takrat glasilo mladoslovenskega društva goriških Slovencev *Soča*, izšla njena črtica *Prva ljubezen*. Pri dvaindvajsetih se je poročila s starejšim profesorjem slovenščine, vdovcem Jankom Pajkom, in se preselila v Maribor. Med vplive lahko štejemo še slovenske avtorje in urednike iz druge polovice 19. stol., ki jih je osebno (s)poznala in si z nekaterimi tudi dopisovala, ter druge naše in tuje literate (Eugenie Marlitt, France Prešeren, Josip Stritar), ki jih je prebirala. Življenjepisa Pajkove prinaša številne podatke iz različnih obdobij njenega življenja, med drugim tudi nekatere spodbude literarnega ustvarjanja. Spoznamo, da je bilo njeno otroštvo sprva črno, saj je pri šestih letih postala sirota, odraščanje pri stricu Matiji Doljaku pa ji je znova povrnilo voljo do življenja, do poznanja narodne pripadnosti, domovine, maternega jezika in nato slovstvenega delovanja. Med letoma 1866 in 1876 je tako na Pavlino vplivalo več dejavnikov, zlasti pa osebnosti, ki so jo pozitivno spodbudile

2 Napisala je šest obsežnih romanov (*Arabela*, *Roman starega samca*, *Spomini tete Klare*, *Dušne borbe*, *Slučaji usode*, *Judita*), osem novel (*Odlomki iz ženskega dnevnika*, *Roka in srce*, *Blagodejna zvezdica*, *Mačeha*, *Pripovednik v sili*, *Očetov tovariš*, *Igra s srečo*, *Uslišana*), sedem povesti (*Planinska idila*, *Dora*, *Domačija nad vse*, *Najgotovejša dota*, *Prijatelj sin*, *Obljuba*, *Najdena*), izdala je več pesniških zbirk, pisala je tudi aforizme.

k učenju slovenskega jezika, branju slovenskih literarnih del, čitalniškemu udejstvovanju in nato samostojnemu pesnjenju.

Pavlinin stric Matija Doljak, njegov prijatelj ter Pavlinin učitelj slovenskega jezika in deklamiranja Karel Lavrič, Štefan Širok kot domnevna neuslišana ljubezen so osrednje (moške) osebnosti, ki so v času Pavlininega bivanja v Solkanu, čigar okolje je bilo prav tako močna spodbuda, pomembno vplivale na njen jezikovni razvoj, narodno prebujenje in slovstveno delo. Veliko vlogo je pri tem imel tudi pesnik Josip Cimperman, ki ga osebno sicer ni poznala, si je pa z njim dve leti vztrajno dopisovala in mu v pismih razkrila mnoge informacije, pomembne prav za našo raziskavo. Tudi Janko Pajk, Pavlinin mož, je vplival na njeno delovanje, saj jo je pri pesnjenju spodbujal in njene pesmi objavljaval v *Zori*, kjer je bil urednik. Po Pavlininem odhodu v Maribor in dalje v tujino se je njena literarna pot, zlasti kot prozaistke, le še plodno razvijala, začetne spodbude pa niso bile nikoli pozabljene, saj se jih je večkrat spominjala tudi v svojih kasnejših delih.

Čitalniško gibanje, ki je združevalo kulturno in politično udejstvovanje, je pomembno vplivalo zlasti na Pavlinino kulturno zavest. Goriška in zlasti solkanska čitalnica sta ji nudili okolje, v katerem je zrasla kot igralka, deklamatorica in kasneje kot samostojna pesnica. Kljub temu, da je bilo življenje Pavline Pajk zaznamovano predvsem z moškimi osebami, ki so bile politično aktivne, pa sama političnega vpliva osebno in direktno ni čutila, ker ni bila članica nobene politične stranke ali političnega gibanja. S politiko je bilo vedno precej zaznamovano tudi (ožje) okolje in čas, v katerem je odrasčala, kar je posledično vplivalo na kulturni razvoj teh okolij.

Hipotezo, da je na literarno ustvarjanje Pavline Pajk vplival jezikovni, kulturni in politični položaj okolij, v katerih je odrasčala, lahko skorajda v celoti potrdimo. Če vzamemo Solkan za osrednje okolje, v katerem je odrasla in tam spoznala, da je njen materni jezik slovenščina in ne italijanščina, v kateri je bila vzgojena, ter bila kulturno dejavna v solkanski čitalnici, lahko s tem potrdimo tisti del hipoteze, ki pravi, da je na njeno literarno ustvarjanje vplival jezikovni in kulturni položaj tega okolja, medtem ko je politični položaj okolja nanjo vplival le posredno, saj ni bila dejavna v nobeni politični stranki, obkrožale pa so jo politično aktivne osebnosti, ki pa nanjo s svojimi nazori niso vplivale.

Literatura

- BOROVNIK, Silvija, 1995: *Pišejo ženske drugače?* Ljubljana: Mihelač.
- CUKIJATI, Ana, 2009: *Spodbude literarnega ustvarjanja Pavline Pajk*. Diplomsko delo (mentor: red. prof. Igor Saksida, somentorica: izr. prof. Vesna Mikolič). Koper: Fakulteta za humanistične študije.
- ERJAVEC, Fran, FLERE, Pavel, 1926: *Starejše pesnice in pisateljice. Izbrani spisi za mladino*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- GLONAR, Joža, 1924: Mlada leta Pavline Pajkove. Hočevar, Pavla (ur.): *Ženski svet*. Glasilo ženskih društev v Julijški krajini. Žensko dobrodelno udruženje v Trstu. Trst: Tiskarna Edinost. 1–3, 27–30, 53–56, 79–81, 105–108, 127–130, 150–152, 174–178.
- GOVEKAR, Minka (ur.), 1926: *Slovenska žena*. Ljubljana: Splošno žensko društvo.
- HLADNIK, Miran, 2001: *Ne, na parnas pa že ne!* <http://www.ff.uni-lj.si/slovjez/mh/parnas.html>
- HLADNIK, Miran, 2007: Prva dama slovenskega ženskega romana. Šelih, Alenka idr. (ur.): *Pozabljena polovica. Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: Založba Tuma, d. o. o. in SAZU.
- KMECL, Matjaž, 2001: Pavlina Doljak Pajkova, pogled nanjo ob stoletnici smrti. Marušič, Branko (ur.): *Jako stara vas na Goriškem je Solkan. Zbornik ob tisočletnici prve omembe kraja*. Solkan: Krajevna skupnost Solkan. 390–395.
- MARUŠIČ, Branko (ur.), 1967: *Stoletnica slovenske čitalnice v Solkanu (1867–1967)*. Solkan, Nova Gorica. Pripravljali odbor pri Krajevni organizaciji SZDL Solkan.
- MARUŠIČ, Branko, 1985: *Primorski čas pretekli*. Koper: Založba Lipa.

Slovanstvo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi

- MARUŠIČ, Branko (ur.), 2002: *Goriški spomini. Sodobniki o Gorici in Goriški v letih 1830–1928*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- MARUŠIČ, Branko, 2005: *Pregled politične zgodovine Slovencev na Goriškem (1848–1988)*. Nova Gorica: Goriški muzej.
- MIHURKO PONIŽ, Katja, 1999: Pripovedna besedila slovenskih pisateljic – sodobnic Zofke Kveder. *Jezik in slovstvo*, 45/4. Ljubljana. 121–132.
- RAKUŠA DEBELAK, Manja, 1954: *Življenje in delo Pavline Pajkove*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- VODOPIVEC, Peter, 1994: Kako so ženske na Slovenskem v 19. stoletju stopale v javno življenje. *Zgodovina za vse* 1/2. Celje: Zgodovinsko društvo Celje. 30–44.
- VODOPIVEC, Peter, 2006: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države. Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan.